

LA TRADUCCIÓ JURÍDICA, PARAULA DE TRADUCTOR?

Laura SANTAMARIA

Professora de traducció de la Facultat de Traducció i Interpretació
de la Universitat Autònoma de Barcelona

Sumari

1. Els conceptes d'equivalència i de fidelitat en la traducció general.	3.1. El format dels textos.
2. Equivalència i fidelitat en la traducció de textos jurídics.	3.2. La sintaxi.
3. Variables en la traducció jurídica.	3.3. La terminologia.
	3.4. La fraseologia.
	4. Conclusió.

1. ELS CONCEPTES D'EQUIVALÈNCIA I DE FIDELITAT EN LA TRADUCCIÓ GENERAL

L'acte de traducció és tan habitual en la nostra societat que la majoria ens sentim capaços de respondre sobre les qualitats que ha de tenir un text traduït per poder ser qualificat de bona traducció. Poc o molt, ens enfrontem a diari amb textos que han estat objecte de traducció: quan busquem les instruccions del darrer electrodomèstic que hem instal·lat a casa i volem que l'aparell funcioni segons les prestacions que ens van dir a la botiga que ofería; quan engeguem la ràdio i ens informen de les notícies del dia; quan ens asseiem davant del televisor decidits a passar-hi una estona d'esbarjo; quan anem al cinema; quan se'ns adrecen amb una llengua que no és la nostra pel carrer...

Si realitzéssim una enquesta sobre quines característiques defineixen una bona traducció, guanyarien les respostes que inclourien els conceptes d'equivalència i de fidelitat. Tots hi podem estar d'acord, però el problema

se'ns planteja quan hem de definir què entenem per equivalència i què entenem per fidelitat.

Possiblement perquè aquests dos termes s'han associat a l'acte de traducció i perquè se n'ha fet un ús tan persistent al llarg dels segles, han quedat buits de significat. Se'ls han atribuït tants significats que ara ja no en tenen cap. Així, cada vegada que un teòric de la traducció n'analitza el procés o el producte des d'una perspectiva diferent varia la definició d'equivalència i de fidelitat.

Abans d'aplicar el conceptes d'equivalència i de fidelitat a la traducció jurídica, repassarem què s'ha entès tradicionalment per equivalència i, consegüentment, per fidelitat.

L'increment en la demanda de traduccions al final de la segona guerra mundial va crear la necessitat d'estudiar aquesta activitat per tal de millorar-ne la qualitat i accelerar el procés de traducció. Aquests estudis es van desenvolupar a recer d'una disciplina afí ja consolidada, la lingüística. Dins de la lingüística, la traducció va créixer de la mà de la lingüística contrastiva.

Tot i que tal com hem dit els primers estudis en matèria de traducció partien de la lingüística contrastiva, Catford¹ s'avança al seu temps i destria entre gramàtica i text. Així, fa una primera distinció entre les *correspondències formals*, o substitucions lingüístiques que el traductor aplica a cada segment de llengua, i *equivalents textuals*, que seria pròpiament l'acte de traducció, ja que entén per traducció «la substitució de material textual en una llengua (llengua original, LO) per material textual equivalent en una altra llengua (llengua de traducció, LT)» (1965: 20). Així, considera que la traducció opera entre textos i defineix *equivalent textual* per «qualsevol text o porció de text de la LT que en una ocasió concreta és estimada, per mètodes que es descriuen més endavant, com l'equivalent d'un text o d'una porció de text» (Catford, 1965: 27). Cal dir que els «mètodes» a què fa referència en la definició anterior no són gaire científics ja que consisteix a demanar quins són els equivalents textuals d'un segment de text a «un traductor o a un informant bilingüe competent»; és a dir, que ja tenim el peix que es mossega la cua.

De tota manera, cal no treure importància a la significació històrica que va tenir aquesta obra en el seu moment, sobretot pel punt de partida que va representar per a altres estudis posteriors. Un cop vist que des d'aquesta perspectiva lingüística poc més es podia avançar, en els treballs ulteriors s'analitza la traducció com a procés de comunicació. Com en qualsevol al-

1. CATFORD, J. C. (1965): *A linguistic Theory of Translation*, Oxford University Press, Oxford.

tre acte de comunicació hi ha un emissor, un receptor, un missatge i un canal. L'única diferència és que es tracta d'un acte de comunicació amb el traductor com a mediador entre l'emissor i el receptor.

Entre aquests treballs, cal destacar un autor, Eugene Nida,² traductor professional i teòric de la Bíblia, que va proposar una distinció entre *equivalència formal* i *equivalència dinàmica* per tal d'abraçar les diferències de criteris en les solucions que proposen els traductors, a voltes gairebé oposades i tanmateix encertades. Una vegada més feia la distinció entre l'equivalència lingüística entre un text original i un text traduït (equivalència formal) i el principi pel qual l'estratègia del traductor és intentar de provocar el mateix efecte en els lectors del text traduït que el text original va comportar als contemporanis de l'autor que traduïm (equivalència dinàmica).

Uns anys després, Peter Newmark³ invalida la tesi de Nida amb l'argument que és impossible de saber quina va ser la reacció que van provocar els textos d'Homer als seus lectors contemporanis i, per tant, fer-ne una traducció des d'aquesta perspectiva. La seva proposta va més enllà i planteja una tipologia textual de classificació de textos de cara a la traducció. És a dir, que segons el text, el concepte de fidelitat —com a resultat de l'equivalència— té valors diferents. Així, per a un text literari, en què l'autor gaudeix d'una certa notorietat i el text té una funció expressiva més que no pas informativa, recomana una *traducció semàntica*, en què es mantinguin al màxim els trets lingüístics del text original. En canvi, per als textos que anomena «informatius», entre els quals hi haurien els documents jurídics, suggereix fer-ne una *traducció comunicativa*, en què «el text se ceneixi al significat contextual exacte de l'original, de manera que tant el contingut com la llengua es facin comprensibles als lectors i els siguin acceptables» (Newmark, 1988: 47).

En resum, les teories de la traducció continuen atribuint continguts diferents als termes «equivalència» i «fidelitat» sense oferir una sola definició. De moment, el pas que s'havia fet endavant era subratllar que a cada tipus de text li convenia un tipus de traducció diferent. Susan Bassnett⁴ resumeix molt bé aquesta tesi: «L'equivalència en traducció no s'ha cercar des de l'exactitud, ja que l'exactitud no pot existir ni entre dues versions traduïdes d'un mateix text i, per tant, molt menys, entre un original i la seva traducció.» (Bassnett, 1991: 29).

2. NIDA, E. (1964): *Toward a Science of Translation*, E. J. Brill, Leiden i NIDA, E. i TABER, C. R. (1969): *The Theory and Practice of Translation*, E. J. Brill, Leiden.

3. NEWMARK, P. (1988): *A Textbook on Translation*, Prentice Hall, London.

4. BASNETT-MCGUIRE, S. (1991): *Translation Studies*, 2a edició, Methuen, London.

I ja per últim, dins dels estudis clàssics sobre traducció, voldria esmentar l'aportació de Juliane House.⁵ Per a ella, «L'essència de la traducció rau en la preservació del «significat» entre dues llengües diferents.» (House, 1977: 25). En aquest sentit atribueix tres valors a allò que anomena «significat» i per al qual cal trobar l'equivalència: l'aspecte semàntic que consisteix en la relació amb la referència o denotació i que té un contingut proposicional; l'aspecte pragmàtic, entès com la correlació entre les unitats lingüístiques i els usuaris d'aquestes unitats en una situació comunicativa concreta; i finalment l'aspecte textual, ja que entén la traducció com un fenomen textual. La innovació de House és, a més de recollir les idees que s'havien acumulat a l'entorn de la traducció, afegir un nou component: la funció. Per a ella, «la traducció és la substitució d'un text de la llengua original per un text equivalent, semànticament i pragmàtica, en la llengua de traducció» (House, 1977: 30), cosa que només es pot aconseguir, segons la mateixa autora, si la traducció té la mateixa funció que l'original.

Afegir aquesta nova dimensió, la funció, permet d'explicar divergències entre un text original i el text traduït corresponent més enllà del concepte d'equivalència i fidelitat. Per tant, dues traduccions d'un mateix formulari administratiu poden contenir divergències (en la fraseologia, en el format o bé en l'ordenació de la informació) segons l'ús que se n'hagi de fer.

Tots els autors que hem esmentat fins ara encara veuen la traducció com una activitat duta a terme per un personatge isolat, el traductor, que prova de desaparèixer de la traducció que realitza mitjançant un cert ús de les eines lingüístiques que té a l'abast. En aquests darrers anys han provocat una certa revolució en aquest camp l'autoanomenada Escola de la Manipulació⁶ i un grup de treball que qüestiona la veritat sobre la invisibilitat de la traducció,⁷ encara que bàsicament s'han centrat en els textos literaris i ens cal establir el mètode per aplicar els seus postulats a la traducció jurídica.

Per fer-ne un breu resum, val la pena destacar, quant a l'Escola de la Manipulació, la consideració que fan sobre els factors externs que influeixen en les decisions que el traductor pren en tot moment. Per ells, les con-

5. HOUSE, J. (1977): *A Model for Translation Quality Assessment*, Günter Narr, Tübingen.

6. Vegeu, per a una visió general d'aquest corrent, HERMASNS, T. (ed.) (1985): *The Manipulation of Literature. Studies in Literary Translation*, Croom Helm, London.

7. Vegeu sobre aquesta proposta d'anàlisi VENUTI, L. (1995): *The Translator Invisibility*, Routledge, London and New York.

dicions socials, l'economia i la manipulació institucional governen les presuposicions del traductor i en conseqüència el producte final.

Si ens fixem en els pocs comentaris que apareixen en els mitjans de comunicació sobre la qualitat de les novetats editorials traduïdes, observarem que destaquen la facilitat per llegir el text traduït com si no es tractés d'una traducció. Si analitzem amb detall aquests tipus de comentaris, intuïm que pot ser una arma de doble tall. Si les convencions del sistema literari estranger divergeixen en gran mesura de les nostres i el traductor vol que la traducció tingui una bona acceptació (i que n'hi encarreguin més) haurà de corregir qualsevol desviació respecte al seu sistema. Quina conseqüència se'n deriva? Que el traductor continua sent fidel, però als seus lectors i no pas a l'autor.

En el moment de fer una traducció, el traductor literari ha de tenir en compte què es pretén amb aquella nova publicació.⁸ Pot ser que es vulgui que s'insereixi en el conjunt central d'obres literàries «de qualitat» i que consolidi la literatura nacional; pot ser a l'inrevés, que la traducció esdevingui un text innovador i que serveixi de model als nous escriptors. En el primer cas pot ser que la traducció sigui admesa com si es tractés d'un text propi i que sigui percebut com a marginal el fet que es tracta d'una traducció; en el segon cas segurament sortirà de la norma i, per tant, les conseqüències són imprevisibles.

És cert que aquesta nova perspectiva d'estudi és molt agosarada, però factors com ara la publicació en una edició en rústica o de luxe o el gènere literari de l'obra poden afectar el text traduït. De la mateixa manera, com que no és el mateix promocionar el turisme a la Costa Brava a Catalunya que a l'estranger, la traducció s'haurà de fixar en qüestions com ara quins trets relacionats amb la cultura catalana es volen subratllar, quins gaudeixen de prestigi en el país que ha de rebre la traducció, o bé, fins i tot, quins es poden interpretar sense haver-hi d'afegir cap explicació. En una línia similar, el grau de coneixement de les institucions britàniques del client o de l'usuari d'una traducció jurídica pot fer variar alguna solució traductora.

El terme de fidelitat (associat amb el d'equivalència) s'ha qüestionat darrerament a partir, sobretot, de l'aparició, tal com esmentàvem abans,

8. Pensem, també, que el traductor poques vegades tria l'obra que tradueix. És l'editorial qui decideix sobre el tipus d'autors que vol publicar. Aquesta elecció és en el fons una forma més de manipulació. De la mateixa manera, el traductor de guió cinematogràfic no només ha de fer una traducció que s'ajusti a les normes del mitjà que ha d'exhibir el film, sinó que segons el canal de televisió per al qual treballa es trobarà amb uns originals prou diferents.

d'un nou corrent d'estudi sobre el tema de la invisibilitat del traductor.⁹ A partir de les teories que prenen com a factors que afecten el text traduït la divergència de funcions entre el text original i el text traduït i la manipulació externa exercida sobre el traductor i el seu text, es qüestiona la invisibilitat del traductor. Mentre les editorials defineixin el cànon literari per a cada llengua i el traductor s'hi hagi d'ajustar per tal que el seu treball sigui ben considerat, no es pot parlar de transparència en el procés de traducció. El fet que la societat només titlli d'invisible aquell traductor que manipula la traducció per acostar el text al cànon literari de la seva cultura obre les portes a una nova línia d'anàlisi.

2. EQUIVALÈNCIA I FIDELITAT EN LA TRADUCCIÓ DE TEXTOS JURÍDICS

Aquestes afirmacions tan radicals també es poden aplicar a la traducció de textos jurídics. Tradicionalment s'ha associat la dificultat de la traducció jurídica amb la dificultat de conèixer la terminologia pròpia d'aquest àmbit. Qui hagi traduït alguna vegada un text especialitzat rebutjarà aquesta afirmació gratuïta, ja que si només fos una qüestió de conèixer la terminologia, qualsevol amb un bon diccionari aconseguiria de realitzar una traducció brillant.¹⁰

Per tant, ens cal esbrinar les variables que afecten la traducció per tal d'establir el criteri actual sobre equivalència i fidelitat en la traducció de textos jurídics.

Una primera premissa és considerar que per tal que hi pugui haver equivalència és imprescindible que hi hagi similitud entre les cultures de les llengües implicades en la traducció. Un exemple podria ser la dificultat que comporta la traducció quan els sistemes semiòtics de les dues llengües són diferents. Així, la tendència d'associar el color vermell en la nostra societat amb aspectes negatius com són l'ira o la violència pot comportar un prejudici que desajusti la nostra valoració dels textos originaris de la Xina, on el color vermell, com a signe, és relacionat amb aspectes positius. En aquest cas és imprescindible la intromissió del traductor en el text perquè els seus lectors puguin derivar inferències d'una manera semblant als lectors del text original (ro).

9. Vegeu nota número 7.

10. Podríem anar més enllà i qüestionar-nos per què ens ajuden tan poc els diccionaris especialitzats. Reprendrem més endavant aquesta qüestió.

Però quan es tracta de textos jurídics juga al nostre favor l'avantatge de les similituds en l'organització nacional entre països. Tot i que les institucions i les competències d'aquestes institucions acostumen a ser diferents,¹¹ la semblança de les relacions que s'estableixen entre les persones en el marc jurídic fa que hi hagi un cert gruix de textos amb paral·lelismes: documents de compra-venda, testaments, cessions de drets, etc. Haurem de basar, doncs, la nostra traducció en el conjunt d'afinitats.

La tendència a prejutjar d'impossible la igualtat entre el text original (TO) i el text traduït (TT), ens fa considerar la traducció com un mal menor¹² i ja ens sembla correcta una franja, com més ampla millor, de similituds entre TO i TT. En la traducció especialitzada, però, resulta més fàcil arribar a TO = TT. Abans d'endinsar-nos en les causes, però, caldria dibuixar primer les diferències, des del punt de vista de la traducció, entre els textos d'àmbits d'especialització diferents.

En un text científic és més fàcil arribar a TO = TT perquè el món en què s'inscriu té un índex alt de similituds, per no dir que les afinitats són absolutes. Mentre que el protocol d'una operació quirúrgica en medicina té tota una terminologia —la de les parts del cos humà— de correspondència que podem preveure a priori biunívoca entre dues llengües, un text jurídic, pel fet de deure la seva existència al món propi que l'ha produït, obligarà el traductor a prendre una sèrie de decisions sempre que no es doni la biunivocitat. En aquest mateix sentit, Leo Hickey¹³ va més enllà i afirma que «la traducció de documents legals és essencialment diferent a la d'altres textos i més semblant a la poesia, ja que es tracta de substituir directament paraules, més que no pas realitats extralingüístiques, d'una llengua per paraules d'una altra llengua» (Hickey, 1996: 127).

En conseqüència, un contracte de compra-venda, entès com la base legal que ha de servir en el moment del judici si hi ha problemes entre les parts, ha de procurar reduir les divergències externes al text de manera que la traducció no interpreti allò que vol implicar el text, sinó que ha de permetre al jutge interpretar el text de la mateixa manera que ho faria si es

11. S'ha atribuït una font de problemes en traducció jurídica a la divergència entre l'ordenament jurídic britànic basat en el *common-law* i el nostre, per exemple, basat en el dret romà.

12. La traducció és l'única manera que tenim per apropar-nos a un text on no podem penetrar perquè és escrit en una llengua incomprendible per a nosaltres, però és clara la nostra preferència per llegir l'original si podem.

13. HICKEY, Leo (1996) «Aproximación didáctica a la traducción jurídica» a *La enseñanza de la traducción*, Amparo Hurtado (ed.), col·lecció «Estudis sobre la Traducció», núm. 3, Publicacions de la Universitat Jaume I, Castelló.

tractés de l'original. La proposta és, doncs, que cal entendre *equivalència*, en aquest tipus de document i amb aquesta funció, com equivalència quant a la hipotètica futura interpretació.

3. VARIABLES EN LA TRADUCCIÓ JURÍDICA

De moment hem vist que el món particular del client, o bé de l'usuari, de la traducció i la funció del TO i del TT són unes variables significatives en el procés de traducció que afecten el producte final. No costa d'intuir, però, que n'hi ha d'altres. Per tant, més que parlar d'equivalència en termes absoluts, creiem que convé d'aplicar aquestes variables a diversos components del text jurídic i tenir-los presents mentre traduïm.

En una classificació d'aquests components cal incloure el format dels documents, la sintaxi, la terminologia i la fraseologia. Tot i que eclèctica, aquesta catalogació ens permet d'agrupar convenientment els problemes que comporta la traducció jurídica.

3.1. *El format dels textos*

Abans de començar a traduir, cal que el traductor valori de quina manera influeix el format del text en la identificació del text com a tal, sobretot quan el format no és el mateix en la llengua d'arribada. Prenem com a primer exemple una acta de reunió en anglès i la seva traducció al català. El format d'aquest tipus de document en anglès és molt diferent al seu homòleg català. El traductor haurà de decidir si es pot permetre la llicència, segons el client i l'usuari de la traducció o l'ús que se n'hagi de fer, de reordenar la informació.

Un altre exemple pot ser la traducció d'una sentència escrita en anglès al català. El format en anglès és més obert que en català, caldria veure, doncs, si s'hi ha d'afegir els títols de les parts en català —antecedents de fet, qüestions de dret, etc. Segurament pocs traductors gosarien a introduir gaires canvis en la presentació de la informació, perquè la convenció és que la traducció jurídica cal que sigui molt «fidel», és a dir que només serà considerada excel·lent si permet d'acarar el dos textos. No deixa, però, de ser una decisió influïda del traductor, a qui se li pot fer estrany haver de començar la traducció d'un contracte amb la data en què va ser signat.

3.2. *La sintaxi*

La sintaxi és un entrebanc, molt unit al format, a l'hora de fer una traducció que es pugui acarar amb l'original paraula per paraula. No cal argumentar que la traducció mot a mot no és ni de bon tros la millor solució en traducció, de tota manera no ens ha d'estranyar saber que moltes vegades el traductor fa mans i mànigues per produir un text normatiu sintàcticament i que mantingui al mateix temps l'ordenació dels elements del text original.

Hi ha vegades, però, que això resulta impossible. Pensem en l'estructura de les escriptures públiques en què les diverses parts de l'oració se separen en paràgrafs. Em refereixo en concret a la fórmula:

- 1r paràgraf → Davant meu (nom del notari públic)
- 2n paràgraf → Compareix (nom del client)
- 3r paràgraf → i declara que...

Sense anar més enllà, qualsevol persona amb coneixements rudimentaris d'anglès pot veure que aquesta estructura és impossible de conservar en una llengua amb unes restriccions tan estrictes pel que fa a l'ordre dels elements com l'anglès. Quina solució cal prendre amb un text tan habitual com aquest? Sobretot si pensem que el client, monolingüe perquè si no no sollicitaria la traducció, és desconixedor de la dificultat que implica aquesta diferència sintàctica a la vista tan innocent.

3.3. *La terminologia*

La traducció de la terminologia comporta tota mena de maldecaps al traductor. En aquest cas també ha de tenir en compte la societat en què s'insereix el text que ha de traduir. Si la societat reconeix, per convenció, una traducció determinada està obligat a utilitzar-la, però en general no hi ha acord sobre la traducció d'alguns termes, sobretot els noms de les institucions. Separar, però, la terminologia que prové del nom de les institucions ens ajuda a organitzar el criteri d'equivalència.

Prenem com a exemple algunes dificultats terminològiques en un procés judicial. En general, tenim poques possibilitats que el tribunal del país del $\tau\tau$ tingui un equivalent en el país de la $\tau\tau$. Per exemple a Anglaterra i a Galles hi ha dos tribunals que poden ser de primera instància, el Magistrates' Court i el Crown Court. Per tant, ja que l'equivalent cultural no exis-

teix, podríem proposar la traducció mot a mot. Però estem segurs que tothom aportaria la mateixa traducció? I encara se'ns presenta una segona qüestió, posem per cas que ens avenim a traduir Magistrates' Court. Haurérem de prendre una decisió posterior per acordar si ho hem de traduir per Tribunal dels Magistrats o respectar que els *magistrates* britànics corresponen als nostres *jutges*, i no als nostres *magistrats*, i decidir de traduir-ho per Tribunal dels Jutges.

En altres casos, però, la convenció és clara i traduïm un terme d'una llengua per un d'una altra sense que es corresponguin les competències. Segurament tothom veu clar que podem traduir *notari públic* per *Notary Public*, però és evident que les competències no són ni de bon tros les mateixes.

En general i ja en un altre àmbit, el traductor sense una formació jurídica sòlida té més dificultats per traduir els termes que tenen algun significat en el llenguatge comú que no pas els que pertanyen clarament només al món jurídic. Que una *responsabilitat solidària* impliqui que el creditor pot exigir la totalitat del deute a qualsevol dels membres d'una societat no sembla un acte gaire solidari, segons els criteris que governen la vida en general. Arribar de *construction* a *interpretació* pot resultar més difícil que trobar els equivalents de *marmessor* o *fideïcomissari*, ja que en el primer cas fàcilment es pot caure en el calc lèxic i en el segon cas és segur que el traductor haurà de necessitar l'ajut d'un diccionari si desconeix la traducció dels termes catalans a l'anglès.

3.4. La fraseologia

Quant a la fraseologia cal tenir-la sempre present ja que és la pinzellada que ens acaba d'arrodonir la traducció. Utilitzar la fraseologia habitual per al client o l'usuari de la traducció ens permet, d'una banda, facilitar-ne la comprensió. Traduir *as witness of both hands* per *com a testimoni de totes dues mans* n'obscuraix de totes totes el sentit. En canvi si utilitzem una forma habitual d'acabament dels contractes, com ara *en testimoni de conformitat signen aquest contracte*, facilitem la interpretació del mateix segment. En aquest cas, doncs, l'equivalent és la fórmula habitual en la llengua d'arribada i no pas la traducció més propera mot a mot.

Per tot això, els diccionaris especialitzats de ben poca cosa serveixen al traductor jurídic encara que siguin excel·lents i incloguin el terme més ajustat des del punt de vista de l'equivalència i de la fidelitat genèriques. El problema és que poques vegades són pensats per a ser utilitzats pels traductors

i al traductor li és tan important destriar el significat d'un terme com conèixer aspectes que hi estan relacionats, de vegades tan variats com poden ser el context en què pot ser utilitzat, la convenció o la freqüència d'ús.

4. CONCLUSIÓ

Per resumir podem dir que *equivalència* i *fidelitat* són conceptes molt poc clars encara que els utilitzem sovint. A més, cal preveure que a mesura que avancin els estudis de traducció en direccions diferents, aniran augmentant les variables que en modificaran el sentit. De moment no podem fer res més en els nostres treballs que aplicar aquests termes a àmbits molt delimitats i esperar d'obtenir-ne uns criteris d'aplicació més generals.

Malgrat totes les dificultats que hem destacat en la traducció jurídica, és evident que aquest tipus de traducció no és només possible, sinó necessària vista la demanda que té. Segurament, però, podria facilitar la tasca del traductor que qui necessiti i encarregui una traducció entengui amb més detall de quin tipus d'activitat es tracta. Uns quants canvis en la definició d'èxit en traducció facilitarien la tasca del traductor i es podria sentir més lliure —més isolat en el sentit més tradicional—, cosa que li permetria de fer-se més visible en el text que tradueix, de manera que s'ajustés més a les funcions que havia de complir quan fos en mans del seu usuari.

